

BASIC ISSUES OF FORENSIC PSYCHIATRIC EXAMINATION IN A CHILD DISPUTE

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD

Department of Public Law, Faculty of Law,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Assoc. Prof. Nikolina Angelova, PhD

Department of Health Care, Faculty of Public Health and Health Care,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: nikolinaangelova@abv.bg

Abstract: *The article discusses the main guidelines for achieving safety in children and how this can be investigated the course of forensic psychiatric examination. The top child-parent relations, which can be observed in the course of the expert assessment, as well as the most frequently asked questions when appointing forensic psychiatric examinations are also considered.*

Key words: *children, child-parent relations, forensic psychiatric examination*

ВЪВЕДЕНИЕ

В основата на правото като модел на обществените отношения стоят идеите за мярата на социално равенство и мярата на социалната свобода. Правото възниква като мяра на социално равенство като се съотнася по еднакъв начин с правните субекти и реалните факти и дава на първите равни възможности. Същевременно разпределянето на благата и правните позиции се извършва чрез отмерването им в съответствие със социалната справедливост, за да се постигне справедлив баланс между давано и получавано. Това е съдържанието на социалната функция на държавата, която е свързана с изработването на държавни политики като социални функции с публичен характер, които се отнасят до осъществяването на дейности, свързани с образованието, здравеопазването, социалното осигуряване и подпомагане.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Управлението и решаването на социалните въпроси и проблеми се реализира чрез конституирането и прилагането на социална политика, Социалната политика може да се дефинира като съвкупност от управленски дейности и конкретни политики, предприемани от различни социални институции за регулиране на отношенията между индивиди и социални групи във връзка с удовлетворяване на основните им жизнени потребности и интереси, намаляване на социалното неравенство и постигане на социална сигурност за всички граждани. Разглеждана в широк смисъл, социалната политика е политика на социалното развитие, на регулиране и управление на цялостните жизнени условия и предоставяните от държавата възможности за развитие, а не само политика на социално подпомагане на изпаднали в беда лица, социални групи или категории.

Социалната политика в областта на закрилата на децата има две взаимно свързани проявления. – приемане на нормативни актове, които предоставят мерки за закрила на децата, в това число и присъединяване към международни актове, и осъществяване на институционална рамка в областта на закрилата на децата. В Конвенцията за правата на детето са предвидени задължения за държавите, страни по нея, във връзка с предприемането на законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или

злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родителите си или на единия от тях, на законния си настойник или на всяко друго лице, на което то е поверено.

„Ако детето живее, заобиколено от присмех, то става боязливо. Ако детето живее в срам, то се учи да чувства вина.“²¹ Тази мисъл представя в синтезиран вид проблема за ролята на социалното общуване за развитието на човешката личност. Човешкото поведение представлява изключително сложен феномен, който се отличава с вътрешна детерминираност, със съзнание за крайните резултати и с воля да се постигнат предварително поставените цели. Девиантността, като характеристика на поведението на субектите, има различно обяснение. Тя може да се възприема като функция на вътрешни фактори, които водят до различия между индивидите; като резултат на социално-структурни различия, които са в основата на различния достъп до блага; като интеракция, взаимодействие между индивидуалното поведение и реакциите на обществото в резултат на общоприети ценности; като последица от моделирането на социалното поведение и изграждането на устойчив отклоняващ се модел на поведение.

Различните влияния в индивидуалното развитие на човека оставят ясни следи в процеса на социализация в детството. Водещите фактори обособяват профила на динамичните промени в развитието. Причините си взаимодействат помежду си в условията на живот и своеобразието на корелация определя силата на риска, на които детето е изложено. От съчетаването на вътрешни и външни условия зависи силата и дълбочината на проблема, възникнал в резултат на рисковите условия. Всеки проблем е специфичен, разрешаването му е свързано с отделния случай. Психичните механизми и емоционалната отзивчивост на детето към предизвикателствата на травмите от живота като предпоставки, увеличава неговите проблеми. Основните белези, които характеризират децата с проблеми се отличават с недостатъчна (хармонична) уравновесеност с околната среда и проявяват често неадекватни, т. е. несъответни на обстановката и на дразненето реакции. Тази неуравновесеност и неадекватност може да се прояви при различните условия на живота - в семейството, в училището, в интернетата, в свободното време, при общуване с другите деца или възрастни. Може да добие различни форми на проявление: неуспех в училище, буйство, неподчинение, негативизъм, упорство, затвореност, страхливост, потиснатост, срамежливост, а в някои случаи през по-късните години на детството и юношеството може да се стигне до противообществени и противозаконни действия. Рискоопределящите фактори, застрашаващи развитието на децата се нуждаят от внимателно анализиране и категоризиране за улесняване при изучаването им. Проблемите при деца и семейства често съчетават различни рискови условия и опасности, които се отразяват негативно на възпитателната среда. Предизвиканите препятствия усложняват връзките и задълбочават трудностите при развитието и възпитанието на детето. Съдържанието на травмите определя групата, към която то би могло да се причисли при обсъждане на трудностите, които е принудено да преодолява.

2. Същността на гражданската свобода се състои в правото на всеки гражданин да реализира основното право на защита чрез съдействие на държавен орган със съответната правораздавателна компетентност. Принципът на защитата е заложен далеч във времето – разпоредбата на чл. 16 на Всеобщата декларация на правата на човека и гражданина гласи: „Всяко общество, в което гаранцията на правата не е осигурена, нито разделението на властите не е определено, няма конституция.“ „Правото на защита в хода на едно гражданско дело се състои в гарантирана от закона възможност за участие в производството и въздействие върху хода на процеса чрез процесуални действия. От гледна точка на наказателния процес правото на защита е правна възможност да се упражнят процесуални права за защита на нарушени права и интереси.

Гражданският процес охранява всички материални правоотношения, които са регулирани диспозитивно чрез метода на равнопоставяне на правните субекти. Поради разликите в естеството на субективните права, регулирани от различни правни отрасли,

²¹ <http://www.hera.bg> / Стихотворение на Дорис Ло Нолти

гражданският процес се съставен като система от защитни производства за решаване на правни спорове. Конституцията на Република България е прогласила принципа за пълна правораздавателна компетентност на съдилищата. Правото на защита и задължението тя да се даде образуват процесуално правоотношение между защитния орган и лицето, което търси защита. Правният спор е външно проявено противоречие на действия на правните субекти, което има две форми – неоснователно отричане на правото и корелативното задължение или неоснователно претендиране на субективното право.

Решаването на спорове и защитата на нарушени права по административен ред е друг способ за защита чрез съдействия на институция. Тя е предвидена за защита на нарушени субективни права в административните правоотношения на изпълнително-разпоредителната дейност на административните органи. Тази дейност е изпълнителна, защото органът непосредствено изпълнява правните предписания и разпоредителна, защото разпорежда на правните субекти да изпълнят задълженията си, да съблюдават точно предварително определено поведение. Когато при осъществяване на тази дейност субективните права са нарушени, по жалба на заинтересован правен субект или по сигнал и предложение на трети правен субект се задейства упражняването на вътрешноведомствения контрол. Той се изразява в различни правни въздействия. Освен това съществуват широки възможности за съдебно обжалване на всички видове административни актове на всички видове и степени административни органи. В това се състои правораздавателният контрол върху административните актове. Основен предмет на съдебния процес е спорът за законосъобразност на акта, с който се създават, уважават, отказват субективни права и юридически задължения.

3. Разрешаването на правния спор има едно специфично значение – установяване на истината в социалните отношения. Истината е онтологическа категория, присъща на битието като цяло. Тя отразява реалната действителност, такава каквато е тя извън човека и която при определени условия подлежи на въздействие от негова страна. Установяването на истината чрез съдебно-психиатрична експертиза има специфични характеристики по отношение на психичното здраве на децата в следните насоки.

3.1 Има ли съответствие между календарната възраст и интелекта на детето /в адекватна степен на психосоциална зрялост ли е/?

Тук се изследва биологичната, психологична и социална възраст на детето. В процеса на съдебно психиатричната експертиза се изследват: ориентация за време, място, собствена личност и ситуатилна ориентация, интелектуални способности на детето, мисловен му процес вкл. развитие на образно и логическо мислене, способност за възпроизвеждане на събития от миналото вкл. и такива с травматичен характер; възможност за вербално общуване вкл. и данни за изолация на афекта, емоционално-волева сфера вкл. способност на детето да управлява емоциите си, адекватност на реакциите, съответствие между вербално и невербално поведение. При данни за опасно поведение /в миналото или към момента на експертната оценка/ може да се оцени риска от автоагресивно /вкл. суицидно поведение, употреба на психоактивни вещества/ и/или автоагресивно поведение.

Следва да се има предвид и пубертетната възраст (12–18 години) – период на бурно психо-ендокринно съзряване, включващо интензивно и неравномерно съзряване на органи и системи в организма на юношите, което обуславя повишена реактивност. Установено, е че колкото по-неравномерно, дисхармонично или асинхронно протича пубертета, толкова е по-вероятно възникването на психични разстройства.

Следва да се изследва въпроса за физическото и психическото здраве на детето в контекста на получаване на адекватна и навременна медицинска помощ при конкретни здравословни нужди на детето /напр. стоматологични грижи, имунизации и др./. Важна е и способността на родителите да сътрудничат помежду си вкл. и по проблеми на здравословното развитие и израстване на детето. Гаранция за психичното здраве на децата е нормалната връзка и с двамата родители. При неспособност за отворена, свободна комуникация между родителите е възможно да се постави въпроса за психическото здраве на родителите и за способността им адекватно да се грижат за здравето /психическо и физическо/ на детето.

3.2 Какво е качеството на емоционалната привързаност на детето към всеки от родителите му – има ли хронологична промяна и ако да от кога и по какви причини?

Оценяване на ролята на всеки един от родителите при отглеждането на детето. Следва да се отчете възможността на всеки един от родителите да бъде на разположение на детето вкл. да се грижи за него при заболявания и спешни ситуации, водене и връщане от училище, подготовка за училищни задачи, грижа по време на ваканции и празници. Важно е качеството на общуване и присъствие около детето, когато родителят е на негово разположение. Тук следва да се изследва и мястото, което единият родител отрежда и допуска за другият родител при отглеждането на детето. Оценява се и кой от двамата родители е изградил по-силна и надеждна емоционална връзка с детето; кой от родителите или значим възрастен се е грижил основно за детето в най-ранните години от живота му. Оценява се и способността и желанието на всеки един от родителите да допринесе и да не препятства взаимоотношенията на другия родител с детето. Вземат се предвид и предпочитанията, които детето има, отчитайки неговата възраст и етап на развитие. Тук следва да се изследва и евентуален конфликт на лоялност от страна на детето по отношение на някой от родителите и ако е налице такъв, каква е причината за това. Следва да се има предвид, че истресът на детето, провокиран от взаимоотношенията между родителите, влияе върху неговото психично здраве. Каква е психологическата характеристика на всеки един от родителите и способността на всеки от тях да общува с детето и да изгражда и възпитава качества в съответствие с възрастта на детето?

Ценностите и морала на родителите са важни, защото родителите служат за пример на своите деца. Ето защо голяма е вероятността родител с нездравословни ценности и/или морал да предаде тези качества на детето. Следва да се преценяват такива качества като откритост, съпричастност, стил на живот и други, които са уместни за подражание и са в полза на детето.

Как са решавани проблеми и конфликти в семейството вкл. справяне с негативни емоции в рамките на семейството и взаимност при преодоляване на трудности. Доколко детето е въвличано във вземането на решения на проблемите и доколко това съответства на възрастта на детето.

Тук се включва и съпричастност на родителя към образованието на детето вкл. и действително участие и ангажираност на родителя в учебни и извънучебни дейности заедно с детето. Следва да се изследва и участието на родителя в дейности способстващи емоционалното и интелектуално развитие на детето – напр. спорт, музикални уроци, посещения на музеи и исторически места и др. Важно е и разширеното семейно присъствие, наличието на стабилна семейна връзка /приемане и принадлежност на детето към семейство и род/ с останалите членове на фамилията. Тези връзки предоставят стабилност в живота на детето и запазването и поддържането им се оценява като желателно. Важно е и влиянието на социалната среда върху развитието на детето вкл. и евентуални данни за социална изолация.

3.3 Въвлечено ли е детето в конфликта между родителите си и ако да от кого?

Важно е детето да не се въвлича в родителския конфликт. Конфликт на лоялност се преживява от детето, когато то се опитва да запази добрите емоционални взаимоотношения и с двамата си родители. Когато конфликтът продължи дълго време или се задълбочи поради натиска от страна на родителя (родителите) да се подкрепи определена позиция, детето преживява високи нива на стрес в резултат на преживявания конфликт и може да прояви редица физически и психически симптоми. Проучванията показват, че от значение за това доколко децата са засегнати от родителския конфликт е не просто силата на конфликта между родителите, а по-скоро в каква степен децата са въвличени в него. Проследяването на развитието на децата показва, че тези от тях, които са въвличени в споровете между родителите, срещат категорично повече трудности в приспособяването си към новата ситуация в семейството в сравнение с децата, които не са приобщени към конфликта. Тук следва да се прецени и ролята на детето в семейството – отговаря ли на биологичната му възраст, какви са границите между поколенията в семейството, дали се грижи за братя, сестри или други семейни членове, дали не е превърнато в партньор на родителя. Наличието на безопасна и сигурна среда за развитието на детето също следва да се прецени

REFERENCES

- Ben-Ami, N., A. J. L. Baker. The Long-Term Correlates of Childhood Exposure to Parental Alienation on Adult Self-Sufficiency and Well-Being – The American Journal of Family Therapy 2012.
- Bernet, W., Wamboldt M. Z., Narrow, E Child Affected by Parental Relationship Distress, Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, Volume 55, Issue 7, July 2016, Pages 571-579
- Buchanan, C. M., E. E. Maccoby, S. M. Dornbusch. Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes – Child Development 1991.
- Buchanan, C. M., E. E. Maccoby, S. M. Dornbusch. Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes. – Child Development, 1991.
- Kelly, J. B. Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. – American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2000.
- Stalev Z. et al. (2020). Bulgarian Civil Procedural Law. Tenth edition Ciela (**Оригинално заглавие: Живко Сталев и Колектив (2020). Българско гражданско процесуално право. Десето издание. Сиела**)